

Natividad Yarza Planas

(Valladolid, 1872 - Tolosa (França), 1960)

Va néixer a Valladolid el 1872. Ben aviat, per raons de feina del pare la família, es va traslladar a Saragossa i el 1876, a Barcelona. Estudià per mestra a l'Escola Normal de Mestres d'Osca i el 1906 va començar exercir a Santa Margarida de Montbui (l'Anoia), continuant de mestra a Pontós (l'Alt Empordà), Vilada (el Berguedà), Malla (Osona), Vilanova del Camí (l'Anoia), Igualada (l'Anoia), Gandesa (la Terra Alta), Cabrera de Mataró (el Maresme) i Candasnos (Osca). L'any 1930 va arribar a Bellprat (l'Anoia) com a mestra en propietat. Quatre anys més tard es traslladarà a la Pobla de Claramunt (l'Anoia), on romandrà fins a l'inici de la Guerra Civil.

Militava en el Partit Republicà Radical Socialista, creat el 1929. Un dels fundadors d'aquest partit va ser el seu mestre i amic Marcel·lí Domingo, que anys més tard va ser el primer Ministre d'Instrucció Pública de la República. A finals del mes de abril del 1931, Yarza li va enviar aquest text de felicitació des de Bellprat:

... Pasados los primeros momentos de entusiasmo y de agobio con multitud de telegramas y cartas de felicitación tanto de España como del extranjero, le ruego se digne aceptar la de esta pobre maestra rural, si bien tan ferviente y entusiasta como la que más por el triunfo completo de la República. ... Soy una anónima admiradora de sus ideales, que también son los míos y por ello no puedo resistir al deseo de exteriorizar estos ideales con mi adhesión más entusiasta e inquebrantable.

A més de mestra es dedicarà molt, especialment durant l'època republicana, a favor de la promoció de la dona, en organitzacions públiques. A Barcelona, Yarza va ser una de les promotores de l'Associació Femenina Republicana. En una entrevista va manifestar:

Actualment les dones, a causa de la seva instrucció deficient, no han sabut, encara, emancipar-se, ja que pesen molt damunt d'elles els prejudicis que els han inculcat el clero, amb finalitats indubtablement interessades. Quan la dona catalana s'hagi pogut desfer d'aquest llast i, com a fruit de la seva cultura, opinar lliurement sense el consells del capellà, portarà a cap la seva obra revolucionària que serà, sens dubte, tant o més avançada que la que han dut a terme fins ara els nostres homes.

A les eleccions del gener de 1934, Yarza va ser escollida a Bellprat per cinc vots de diferència amb la candidatura de la Lliga. S'havia convertit en la primera dona alcaldessa elegida per sufragi popular a Catalunya i a tot Espanya. L'agost del mateix any va ser destinada mestra a la Pobla de Claramunt. Durant la guerra i a pesar de l'edat que tenia, 63 anys, es va allistar a la columna *Del Barrio* per anar al front a defensar la República. El 24 d'agost va sortir de Barcelona cap al front d'Aragó vestida de miliciana.

Mentrestant, en un clima de guerra, el govern de la Generalitat havia creat el Consell de l'Escola Nova Unificada (CENU) per estructurar un nou sistema d'ensenyament a tot Catalunya. Una de les noves mesures establertes va ser la de la coeducació a l'escola. Força escoles de Barcelona i d'altres ciutats importants varen quedar desbordades per la presència d'infants refugiats que arribaven d'indrets on la guerra era ben viva. A la Pobla de Claramunt hi havien arribat infants refugiats de Madrid i Toledo.

Ben aviat, Yarza es va veure obligada a tornar del front per atendre les escoles i va demanar el trasllat de la Pobla per exercir de mestra a Barcelona. Es traslladà a Barcelona per incorporar-se com a mestra del Consell de l'Escola Unificada. Va estar destinada a una escola a la part alta del carrer Balmes fins acabar la guerra.

Es va exiliar a França a finals del gener del 1939. És possible que abans d'arribar a Tolosa de Llenguadoc l'abril del 1939, fos internada al camp del Voló, on s'acolliren moltes dones i infants. Davant d'una situació prou complicada va demanar acolliment a Mèxic. A la carta de petició explica que:

Soy maestra nacional, últimamente Directora de una escuela graduada o Grupo escolar de la Generalitat, mecanógrafa taquígrafa, y he sido maestra nacional y Alcaldesa de Bellprat (Cataluña) por elección del Frente Popular, especializada en la enseñanza de obreros. Como Presidenta últimamente del Sindicato de Maestros de la Generalitat de Cataluña me es imposible por ahora ni quizás más volver a España a pesar de mi carácter puramente técnico más que político. Suplícole encarecidamente se sirva tenerme presente para el viaje lo antes posible, ya que no puedo sufragármelo, si bien aceptaría cualquier forma de pago a plazos que con mi trabajo me permitiese marchar lo más pronto posible, pues puedo hacer o enseñar o dirigir todos los trabajos dignos de una ama de casa.

Aquesta petició no va tenir èxit i es va quedar a França. Va sobreviure gràcies a l'ajuda econòmica d'institucions i de dues amigues protectores. Primer rebé suport del *Comité Universitaire Toulousain d'Aide a l'Espagne Republicaine* i més tard, de l'*Spanish Refugee Aid, Inc.* (SRA), una entitat creada a Nova York. L'ajuda internacional va pal·liar les pèssimes condicions de vida dels refugiats. El darrer document conegut, una carta de Nancy Macdonald del 12 de maig de 1960, informava que la mestra havia mort a l'hospital de La Grave, a Tolosa de Llenguadoc, el 16 de febrer de 1960.

Salomó Marquès i Sureda

Text elaborat per a l'exposició "De la República a l'exili: els camins de les mestres" a la Biblioteca del Campus Barri Vell de la Universitat de Girona del 07/03/2023 al 23/06/2023.

Més informació a DUGiDocs: <https://dugi-doc.udg.edu/handle/10256/22658>